

УДК 351.823.1

Анатолій КОБЕЦЬ, Андрій ПУГАЧ, Наталія ШПОРТЮК
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Визначається, що інтеграція науки і виробництва є головним завданням і загальним напрямом у роботі різних об'єктів інноваційної інфраструктури аграрного сектору. Характеризуються передумови виникнення регіональної інноваційної системи. Розглядаються етапи та організаційно-методичні заходи створення бізнес-інкубатора. Досліджуються основні причини кризового становища наукоградів, їх фактичного руйнування в період ринкового реформування економіки. Визначаються структура, склад та доцільність створення агротехнопарків в Україні. Пропонуються основні засади вдосконалення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку аграрного ресурсного потенціалу.

Ключові слова: інновації, державне регулювання, аграрний ресурсний потенціал, інтеграція науки і виробництва, інноваційна інфраструктура, аграрний сектор, регіональна інноваційна система, організаційно-економічний механізм, інноваційний розвиток.

Anatolii Kobets, Andrii Puhach, Nataliia Shportiuk. Innovative orientation support regulation of agricultural resource potential of Ukraine

It is determined the integration of science and industry is the main task and the general direction of the various objects of innovation infrastructure of the agricultural sector. The predictors of regional innovation system are characterized. The stages and organizational and methodological activities of creating a business incubator are considered. The basic causes of the crisis situation science towns, their actual destruction during the market reform of the economy are investigated. The structure, composition and the feasibility of establishing agrotechnopark in Ukraine is determined. The basic principles of improving the organizational-economic mechanism of innovative development of agricultural resource potential are proposed.

Key words: innovation, government regulation, agricultural resource potential, the integration of science and production, innovation infrastructure, agriculture, regional innovation system, organizational economy mechanism, innovative development.

Економічна криза і складне фінансове становище підприємств висуває на перший план необхідність активної державної інноваційної політики. При цьому формування ринку науково-технічної продукції та його регулювання повинні здійснюватися на основі державної інноваційної політики, яка реалізується на державному та регіональному рівнях, що передбачає визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, їх державну підтримку та стимулювання, розвиток інноваційної інфраструктури за умови забезпечення рівного доступу до неї суб'єктів інноваційної діяльності.

Аналізу проблем у сфері державного регулювання аграрної сфери сучасної української держави присвячено праці багатьох провідних вітчизняних учених: В. М. Анікеєнко, А. Г. Бабенко, К. В. Бондаревської, М. А. Булат, Н. М. Вдовенко, О. Д. Витвицької, Н. В. Войтович, Д. В. Воловика, Ю. С. Гудзинської, Е. А. Данилової, Н. О. Долгошеї, О. М. Зуба, О. М. Ільчука, Л. Л. Кірової, В. І. Клименко, О. О. Клокара, А. В. Ключника, М. Ю. Коденської, І. В. Колеснікової, І. В. Комарової, В. І. Криленко, Т. А. Кулаковської, Т. О. Куренної, М. О. Лавренчука, І. Б. Лещика, О. І. Лисак, А. Ю. Лопатинської, О. В. Мазуренко, Т. М. Мельника, Н. В. Морозюка, М. Л. Ніжнікова, Г. П. Пасемко, О. Д. Радченко, П. Т. Саблука, І. Ю. Сальмана, А. І. Тимченко, О. В. Ульянченко, Ю. Б. Шийки та ін. У зазначених роботах надано багато цінних висновків стосовно причин сучасної аграрної кризи в Україні, а також висунуто та обґрунтовано конструктивні пропозиції щодо поліпшення розвитку аграрного ресурсного потенціалу.

© Кобець А. С., Пугач А. М., Шпортюк Н. Л., 2018

Державне управління та місцеве самоврядування, 2018, вип. 1(36)

Однак, незважаючи на велику кількість проведених досліджень, відсутні єдині положення стосовно вироблення механізмів формування системи наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного ресурсного потенціалу України. Копіювання у практиці господарювання механізмів державного регулювання, які застосовуються в процесі розвитку галузей економіки аграрно розвинених країн, а також впровадження їх у напрями розвитку української економіки неминуче призводять до суперечностей у тлумаченні положень певних нормативних документів, законодавчих актів та суперечностей між суб'єктами аграрного сектору та органами державної влади. Усе зазначене в комплексі вимагає розробки механізмів формування системи наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного ресурсного потенціалу України.

Мета статті – запропонувати інноваційній інструментарій наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного ресурсного потенціалу.

Для посилення економічного стимулювання інноваційного розвитку аграрного сектору на основі ринкових відносин важливе значення має більш активна робота науково-дослідних установ, спрямована на комерціалізацію наукових розробок. Звичайно, мова може і повинна йти про комерціалізацію розробок, доведених до стадії їх практичного освоєння. Однак і за такими роботами науково-дослідні установи часто залишаються осторонь від процесу освоєння їх у виробництві. Водночас використання розробок на практиці нерідко стримується недостатнім ступенем їх відповідності вимогам аграрних товаровиробників, тобто не повною мірою нововведення підготовлені для масового застосування і необхідне його доведення до рівня готового інноваційного продукту.

По суті відсутній ефективний механізм економічного стимулювання суб'єктів наукової діяльності, а також господарюючих суб'єктів, які впроваджують результати інноваційних розробок. Для підтримки наукової та інноваційної діяльності необхідно створити систему пільг і преференцій. Тому в роботі ставиться завдання розглянути напрями інноваційної спрямованості забезпечення державного регулювання розвитку аграрного ресурсного потенціалу України.

При формуванні інноваційної системи принципово важливим є вибір визначального вектора державної політики. За кордоном утворилися і функціонують різні інноваційні системи, організаційно-економічні елементи, що формують і стимулюють реалізацію державної аграрної політики [1, с. 15].

Найбільшого поширення набула державна політика, яка базується на механізмах фінансової підтримки інноваційного розвитку (державна, інвестиційні фонди, бізнес та ін.), а також формах права на об'єкти інтелектуальної власності. Аналіз показує, що з відомих моделей інноваційних систем із фінансування інноваційного розвитку основними є участь бізнесу та пільгове оподаткування науки.

Перша модель орієнтована на виконання науково-технічних програм і проектів загальнонаціонального значення. Головною метою цієї моделі є заохочення розвитку сфер, що мають пріоритетне значення для аграрного сектору економіки і країни в цілому. Друга – на поширення науково-технічних знань. Головна мета другої моделі – підвищення здатності освоювати нові технології, розширювати технологічні можливості галузей і сфер економіки. Найчастіше це стосується вдосконалення інноваційної інфраструктури, системи освіти та професійної підготовки.

Державна підтримка науки та виробничих інновацій є найбільш ефективною формою бюджетних вкладень в аграрне виробництво. Інвестиції в цю сферу мають довгострокову перспективу і найбільшу окупність – до 70 %.

Розвиток і підвищення ефективності інноваційної спрямованості забезпечення державного регулювання розвитку аграрного ресурсного потенціалу України пов'язані з формуванням і функціонуванням організаційних структур, що переймають на себе обов'язки з виконання функцій створення інновацій та забезпечення масового застосування їх в аграрному виробництві.

Створення інновацій є прерогативою науково-дослідних установ, які спільно з аграрними товаровиробниками є основними суб'єктами інноваційної діяльності. На додаток до них як інфраструктурні формування створюються організації, які спеціалізуються на обслуговуванні інноваційного процесу, виконуючи з'єднувальну роль між розробниками і споживачами інновацій.

Інноваційна інфраструктура, як складова частина загальної інноваційної системи аграрного сектору, повинна формуватися в регіонах відповідно до місцевих умов і можливостей здебільшого на багатоканальному фінансуванні за поєднання бюджетної підтримки і власних коштів суб'єктів інноваційної діяльності на принципах приватно-державного партнерства. Головним завданням і загальним напрямом у роботі різних об'єктів інноваційної інфраструктури аграрного сектору є інтеграція науки і виробництва. З цією метою залежно від інноваційної активності органів управління аграрного складника регіонів створюються:

– інтегровані аграрні науково-освітньо-виробничі структури, яким можуть бути надані обов'язкові функції обласних центрів наукового забезпечення аграрного ресурсного потенціалу з координації роботи всіх суб'єктів інноваційної діяльності в цьому регіоні;

– інтегровані аграрні науково-виробничі формування типу науково-виробничих систем, які були поширені в кінці 1980-х – на початку 1990-х рр., однак припинили діяльність у період реформ.

Досвід розвинених країн свідчить, що комерціалізацією інноваційного розвитку повинні займатися фахівці у сфері передачі технологій, що працюють у спеціально утворених для цього структурах – центрах трансферу технологій. В аграрному виробництві центри трансферу технологій є невід'ємною частиною інноваційної системи аграрного сектору, що взаємодіє з іншими суб'єктами інноваційної інфраструктури.

Організаційний складник передусім містить освоєння інноваційно орієнтованих форм господарювання, розвиток виробничо-технологічної інфраструктури, створення регіональних і міжрегіональних інформаційно-консалтингових центрів, що здійснюють інформаційний супровід інноваційних процесів, формування системи ефективного управління в інноваційній сфері, сприяння інтеграції науки і освіти. На нашу думку, організаційна інфраструктура розвитку інноваційних процесів – це сукупність органів державного регулювання, що діють у сфері узгодження інноваційних процесів в економіці регіону і комерційних і некомерційних організацій, які надають послуги підприємствам, що працюють в інноваційній сфері.

Аналіз ситуації показує, що через неготовність ринкових структур до сприйняття та освоєння інновацій, орієнтацію тільки на найпростіші і комерційно безпрограшні технології аграрне виробництво піддається «технологічній інфляції», що супроводжується зниженням інноваційного рівня. В умовах ринкових відносин освоїти якість нововведення в аграрному секторі нині майже неможливо. Доцільна так звана точкова технологія інноваційної діяльності: на конкретних територіях концентрувати нововведення, створювати «точки зростання» – бази апробації нових технологій. Такими інноваційними полігонами можуть бути бізнес-інкубатори, агротехнопарки, агротехнополіси, агрофірми, інженерні центри, центри трансферу технологій та ін., де повною мірою можна застосовувати ідеї та результати наукових досліджень у галузі аграрного виробництва екологічно чистих продуктів.

Організаційно-економічний механізм розвитку регіональних інноваційних формувань повинен також включати всю сукупність форм і методів здійснення інноваційної діяльності та розробку інноваційних проектів науково-технічного та освітнього потенціалів, підвищення інноваційної активності аграрних підприємств та наукових установ, формування системи моніторингу та оцінювання результативності наукових організацій, стимулювання приватного сектору на інноваційну діяльність та інновації, своєчасне забезпечення вітчизняними матеріалами, технічними, фінансовими ресурсами, кваліфікованими кадрами, адаптацію зарубіжних технологій в аграрному виробництві.

Public administration mechanisms

На основі аналізу вітчизняного та світового досвіду територіального інноваційного розвитку можна виділити такі передумови виникнення регіональної інноваційної системи:

- формування наукоємного виробництва і структурна перебудова економічного простору конкретної території на цій основі;
- регіоналізація інноваційних процесів, пов'язана зі згладжуванням диспропорцій у розвитку наукового та інноваційного потенціалу;
- раціональне розміщення науково-інноваційного потенціалу на території країни, зокрема наукових, промислових структур, а останнім часом об'єктів інноваційної інфраструктури, у тому числі технопаркових.

Найважливішим напрямом інтеграції науки і виробництва в сучасних умовах є технологічні платформи. Така платформа не повинна створюватися тільки в межах наукової установи. Для створення бізнес-інкубатора необхідно кілька організаційно-методичних заходів, які проводяться поетапно:

- проведення конкурсної програми з відбору інноваційно-інвестиційних проектів відповідно до заявленої тематики і розроблених заявочних матеріалів;
- встановлення розміру венчурного фонду, вступних та накопичувальних внесків;
- розробка методики нематеріальних активів підприємства, оформлення необхідних договорів та прав власності;
- реалізація інформаційної технології управління активами бізнес-інкубатора;
- створення сервісної та консалтингової служби з розвитку бізнес-ліній;
- організація моніторингу ринку активів;
- розробка внутрішньофірмової звітної документації, яка стосується бізнес-інкубатора.

Розвиток науки в регіонах України у ХХІ ст. обумовлений інноваційним типом сучасного економічного зростання, який пов'язаний із розвитком високих технологій, що виникає на основі нової системи створення багатства, що спирається на інтелект, перетворення знань та інформації на домінуючий ресурс, а також усе більшим поширенням базисних інновацій і радикальних інноваційних процесів, заснованих, як правило, на результатах фундаментальної науки [3, с. 42].

Ключовими територіальними учасниками національних інноваційних систем деяких країн є наукові містечка і закриті адміністративно-територіальні утворення. На наш погляд, переваги наукоградів як найважливіших ланок національної інноваційної системи полягають у тому, що це насамперед найбільші дослідні центри світового рівня, які генерують нові знання, спеціалізовані у сфері високих технологій, що забезпечують повноцінний дослідний цикл за критичними технологіями та концентрують потужний інноваційний потенціал: кадровий, матеріально-технічний, інтелектуальний. Чинниками, що детермінували їх ефективне функціонування в колишньому СРСР, були: вузька спеціалізація, слабке державне фінансування, особливе соціальне середовище, забезпечення високого рівня життя населення порівняно з іншими частинами країни, а також територіальна відособленість.

Основними проблемами, що залишилися від минулого, є такі: гостра залежність від централізованого фінансування, відірваність від потреб вітчизняного виробництва, відсутність механізму, що стимулює розвиток інноваційного підприємництва, що не дозволило цим структурам швидко адаптуватися до ринку та сприяти ефективному їх розвитку в цей період.

Таким чином, загальним, що об'єднує ці структури, була відсутність орієнтації на інноваційну діяльність, а саме це властиво подібним формуванням у світі. Основними причинами кризового становища наукоградів, їх фактичного руйнування в період ринкового реформування економіки було:

- різке скорочення держбюджетного фінансування і перехід на державне замовлення, яке не стало основою економіки наукоградів, оскільки надалося тільки на рік і не фінансувалося в повному обсязі;

– повільне впровадження моделі ринкових відносин, що не дозволило цим утворенням швидко адаптуватися до нового господарського середовища;

– реформування територіального устрою України, унаслідок чого наукові містечка (спочатку орієнтовані на вирішення суто національних проблем) отримали статус муніципальних утворень і перейшли на рівень самоврядування, що призвело до ослаблення державного регулювання, а фактично – відмови державного центру від своїх зобов'язань перед наукоградом [2, с. 56].

У зв'язку з впливом цих чинників більшість наукоградів з метою виживання пішли шляхом найменшого опору і стали створювати офшорні зони, активно перепрофільовувалися, інші позначили такий вектор реструктуризації, як якнайшвидша адаптація до вимог ринкової економіки.

Важливе місце в реалізації інноваційної спрямованості забезпечення державного регулювання розвитку аграрного ресурсного потенціалу України повинні зайняти інтегровані науково-освітньо-виробничі структури та агротехнопарк із покладанням на них функцій центрів інноваційного забезпечення розвитку аграрного ресурсного потенціалу. Під їхньою егідою слід формувати інфраструктуру та вдосконалювати економічний механізм аграрної інноваційної діяльності в регіонах України. Конкретні рішення повинні прийматися відповідно до місцевих умов і можливостей [4].

Класична модель агротехнопарку виглядає так: науково-виробничий комплекс, який реалізує технологічний ланцюжок від наукових досліджень до випуску нового продукту, об'єднує діяльність науково-дослідних інститутів і організацій, вищих навчальних закладів, комерційних структур та місцевих органів влади і управління. Комерційні структури (їх може бути багато) в межах цієї схеми або розташовуються на спеціально відведеному майданчику з необхідною інфраструктурою, або їм дають притулок університети та наукові установи, надаючи за помірну орендну плату землю, приміщення, доступ до лабораторного обладнання та послуг (у світі частіше зустрічається другий варіант).

Структуру агротехнопарку можна подати у вигляді трьох складників:

– засновники агротехнопарку;

– «ядро» включає в себе інкубатор агробізнесу, малі підприємства з виробництва, переробки та реалізації сільгосппродукції, які або вийшли з інкубатора агробізнесу через свою масштабність, або перейшли з регіону на території агротехнопарку, а також дочірні підприємства великих фірм;

– до складу «оболонки» агротехнопарку входять сервісні фірми, які надають комплекс послуг підприємствам, що перебувають у «ядрі» агротехнопарку.

До складу агротехнопарку входять: інформаційно-консалтинговий центр, виставковий комплекс, демонстраційні майданчики з техніки, технологій у землеробстві, тваринництві та переробці сільськогосподарської продукції, бізнес-інкубатор, організаційно-методичний центр, навчально-кадровий центр, центр матеріально-технічного забезпечення, видавничо-рекламний центр, фінансово-розрахунковий центр, служба прийому, оформлення та організації виконання замовлень аграрних товаровиробників, готельний комплекс із залами і обладнанням для конференцій.

Удосконалення діяльності регіональних аграрних інтегрованих науково-освітньо-виробничих комплексів сприятиме підвищенню ефективності наукових досліджень, поліпшенню підготовки фахівців аграрного сектору на поглибленій науковій основі, використанню наукових розробок у масовій практиці аграрного виробництва, поліпшенню організації інноваційної діяльності та управління нею, збереженню та раціональному використанню науково-кадрового потенціалу та професорсько-викладацького складу за рахунок більш широкої участі вчених у підготовці фахівців аграрного профілю, а викладачів – у наукових дослідженнях.

Включення до інтегрованих формувань поряд з науковими та освітніми установами виробничих структур (дослідно-виробничі та базові господарства, інші підприємства з різними організаційно-правовими формами, що є лідерами з науково-

технічного рівня виробництва) дозволить здійснювати виробничу перевірку й остаточне доопрацювання нововведень, прив'язуючи їх до конкретних умов господарювання. Вони виконуватимуть роль демонстраційних майданчиків для пропаганди наукових досягнень та практичного навчання студентів і виробників, а також використання наукових досягнень у конкретних умовах господарювання.

Отже, у роботі визначено, що основними елементами організаційно-економічного механізму інноваційної спрямованості розвитку аграрного ресурсного потенціалу України є: науково-технічний потенціал – аграрні підприємства – інноваційні інфраструктурні елементи, які функціонують в основному автономно. Зв'язок між наукою і виробництвом, без якого неможливий розвиток постіндустріальної економіки, поки вкрай слабкий.

Загальна мета вдосконалення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку аграрного ресурсного потенціалу полягає в забезпеченні якісного перетворення аграрної сфери економіки відповідно до вимог збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення рівня життя сільського населення, зростання ефективності агропромислового виробництва, збереження навколишнього середовища.

Досягненнями мети, що інтегрує виробничі, економічні, соціальні та екологічні завдання розвитку аграрного ресурсного потенціалу, визначається безпосереднє завдання вдосконалення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку аграрного ресурсного потенціалу, яке полягає в збільшенні аграрного інноваційного потенціалу, що визначає можливості інноваційного розвитку аграрного сектору, та підвищенні ефективності його використання. Його вирішення пов'язане зі здійсненням широкого кола заходів, основними з яких у сфері організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору є такі: поєднання інновацій з потенціалом, що дозволяє досягти і перевершити кращі результати у світовій практиці аграрного виробництва; скорочення періоду проходження нововведень від їх створення до практичного застосування; додання процесу освоєння інноваційних досягнень масового і незворотного характеру; ефективне використання, спрямоване на інноваційний розвиток засобів і ресурсів розвитку аграрного сектору.

Список використаних джерел / List of references

1. **Агеєва І. В.** Інноваційні пріоритети технічної політики аграрного сектору / І. В. Агеєва // *Наук. вісн. Львів. нац. ун-ту ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького*. – 2012. – Т. 14, № 1(1). – С. 3 – 6 [Aheieva I. V. Innovatsiini priorytety tekhnichnoi polityky ahrarnoho sektoru / I. V. Aheieva // *Nauk. visn. Lviv. nats. un-tu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii im. Gzhytskoho*. – 2012. – Т. 14, № 1(1). – С. 3 – 6].

2. **Буряк А. В.** Інноваційний потенціал аграрного сектору економіки / А. В. Буряк // *Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Сер. «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»*. – 2014. – Вип. 200(1). – С. 56 – 64 [Buriak A. V. Innovatsiyni potentsial ahrarnoho sektoru ekonomiky / A. V. Buriak // *Nauk. visn. Nats. un-tu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Ser. «Ekonomika, ahrarnyi menezhment, biznes»*. – 2014. – Vyp. 200(1). – S. 56 – 64].

3. **Замрига А. В.** Інноваційна діяльність, як фактор конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору / А. В. Замрига // *Європейські перспективи*. – 2014. – № 3. – С. 41 – 44 [Zamryha A. V. Innovatsiina diialnist, yak faktor konkurentospromozhnosti pidpriemstv ahrarnoho sektoru / A. V. Zamryha // *Yevropeiski perspektyvy*. – 2014. – № 3. – S. 41 – 44].

4. **Пугач А. М.** Формування системи наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного ресурсного потенціалу України : автореф. дис. ... д-ра наук держ упр. : 25.00.02 / Пугач Андрій Миколайович ; Акад. муніцип. упр. – Київ, 2016. – 45 с. [Puhach A. M. Formuvannia systemy naukovooho zabezpechennia derzhavnoho rehuliuвання rozvytku ahrarnoho resursnoho potentsialu Ukrainy : avtoref. dys. ... d-ra nauk derzh upr. : 25.00.02 / Puhach Andrii Mykolaiovych ; Akad. munitsyp. upr. – Kyiv, 2016. – 45 s.].

Надійшла до редколегії 12.02.18